

Aleksandra Sieczych-Kukawska

Uniwersytet Łódzki

Katedra Edukacji Artystycznej i Pedagogiki Twórczości

Łamanie tabu a ideologiczny obraz dzieciństwa we współczesnej książce adresowanej do dziecka

Edukacja nie jest zwykłym technicznym przedsięwzięciem polegającym na sprawnym zarządzaniu przetwarzaniem informacji, ani nawet kwestią zastosowania „teorii uczenia się” w klasie szkolnej lub wykorzystania rezultatów testu „osiągnięć”, skoncentrowanego na podmiocie nauczania. To złożony proces dopasowania kultury do potrzeb jej członków oraz jej członków i rodzajów ich wiedzy do potrzeb kultury¹.

Jerome Bruner

Rozważania dotyczące problemu tabu w literaturze kierowanej do młodego odbiorcy należy rozpocząć myślą Lwa S. Wygotskiego, gdyż ukierunkowuje ona autorską perspektywę myślenia o procesie inkulturacji małego dziecka. Wygotski podkreśla, iż rozwój jednostki to proces społeczny, a człowiek jest efektem działań społeczno-kulturowych. Dzieci w procesie uczenia się korzystają z wiedzy, umiejętności oraz wszelkich mądrości nagromadzonych przez poprzednie pokolenia, a nie – jak sądził Piaget – odkrywają wszystko na nowo². Wygotski podkreślał, iż interakcja jest podstawowym faktem społecznym i ma fundamentalne znaczenie dla konstruowania wiedzy. Konstrukttywizm społeczny zakłada, że wiedzę wytwarza się w toku interakcji społecznych. Głównym narzędziem konstruowania znaczeń jest ję-

¹ J. S. Bruner, *Kultura edukacji*, Universitas, Kraków 2006, s. 69.

² J. Bałachowicz, *Szkoła jako przestrzeń budowania przyszłości*, [w:] J. Bałachowicz, A. Korwin-Szymanowska, E. Lewandowska, A. Witkowska-Tomaszewska (red.), *Zrozumieć uczenie się. Zmienić wczesną edukację*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017, s. 34.

zyk, a znaczenie stanowi jednostkę myślenia werbalnego³. Znaczenie słowa jest kształtowane kulturowo, ale dziecko je współkonstruuje w procesach integracji społecznych. Zdaniem Wygotskiego, umysł pośredniczy między zewnętrznym światem a indywidualnym doświadczeniem, a rozwój umysłowy odbywa się poprzez opanowanie umiejętności posługiwania się kulturowymi narzędziami psychologicznymi⁴.

Teoria Jerome'a Brunera stanowi także punkt wyjścia do myślenia o procesie inkulturacji dziecka. Autor przypominał bowiem, że wszystkie psychiczne czynności są w mniejszym lub większym stopniu uzależnione od tego, co czerpiemy z kultury. Sposób używania przez dziecko swoich umiejętności, zdolności, wiedzy i strategii myślenia, zależy od tego, w jakim stopniu wykorzysta narzędzia kulturowe, które zostały mu dostarczone w codziennych działaniach⁵. Zdaniem Brunera „(...) sposobu życia oraz strategii rozwijania umysłu nie uczymy się bez wsparcia, bez rusztowania, nadzwy wobec świata”⁶. Cytat, który stał się mottem tego tekstu, oddaje potrzebę „udostępniania” i „uprzystępniania” treści kulturowych, tak by przystosować je do możliwości i potrzeb uczących się i wesprzeć w budowaniu siebie, własnych relacji ze światem. Dotyczy on jednak także „usprawniania” użytkowników kultury i życia społecznego do potrzeb ciągle zmieniającego się świata⁷. Dzięki wzbogacaniu różnorodnych doświadczeń dziecko zyskuje dostęp do zasobów kultury, jej systemów wiedzy, wartości i narzędzi poznania, a to z kolei daje możliwość wykorzystania i rozwoju psychicznego oraz duchowego potencjału młodego człowieka⁸.

Książka jako medium kulturowe

Myśląc o szerszym kontekście podjętych rozważań, należy zdać sobie sprawę, iż książka jest jednym z mediów kulturowych, a oferta czytelnicza stanowi część propagowanej kultury, u której źródeł leży paradygmat postrzegania dziecka i dzieciństwa. Postrzeganie to – jak wskazuje Phillippe Ariès – jest konstruktem historycznie uwarunkowanym i zmiennym, zatem jego pojmowanie zależy od kultury społeczeństw, w tym religii i polityki⁹.

³ L. S. Wygotski, *Myślenie i mowa*, PWN, Warszawa 1989.

⁴ Ibidem, s. 84.

⁵ J. Bałachowicz, *Szkoła jako przestrzeń...*, s. 64.

⁶ J. S. Bruner, *Kultura edukacji...*, s. 133.

⁷ J. Bałachowicz, *Szkoła jako przestrzeń...*, s. 63.

⁸ Ibidem, s. 64.

⁹ P. Ariès, *Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w czasach ancien regime'u*, Aletheia, Warszawa 2010.

Książka dla młodych czytelników jest odbiciem sfery światopoglądowej, moralnej, etycznej i językowej. Stale i konsekwentnie wpisuje się w obraz swoich czasów. Niczym lustro odbija ludzkie dylematy i doświadczenia historyczne. Nie pozostaje na uboczu cywilizacyjnych kryzysów, odzwierciedla wartości w sferze światopoglądowej¹⁰.

Książka jest także odbiciem społecznych wyobrażeń o dziecku, sposobów jego postrzegania i uznawania jego pozycji w zbiorowości¹¹. Peter Hunt twierdzi, że: „w książkach dla młodych odnaleźć można ilustrację nastawień wobec dziecka bardziej niż w jakiegokolwiek indywidualnej czy kulturowo ugruntowanej wizji dzieciństwa”¹². W zależności od tych wyobrażeń formułowane są różne oczekiwania i powinności społeczne czy socjalizacyjne. Indywidualne losy czytelnika są silnie nacechowane wpływami kulturowymi otoczenia, a jednym z nich jest niewątpliwie obraz dzieciństwa przedstawiany przez twórców i wydawców książek dla dzieci¹³. Odwołując się do badań Marii Cackowskiej, można przyjąć, że partykularyzmy i ideologie znajdują swe egzemplifikacje w pozycjach dla dzieci, a w konsekwencji konstruują tożsamość ich odbiorców¹⁴. Książki, szczególnie obrazkowe, są jednym z pierwszych obszarów kontaktu ze światem przedstawionym, będąc jednocześnie znaczącym kanałem transmisji kulturowej¹⁵. Michael W. Apple i Linda K. Christian-Smith w rozważaniach nad aktualizacją kultury i stosunków społecznych w książkach, w tym także dla dzieci, podkreślają, że książka nie jest niewinnym medium służącym jedynie łatwej rozrywce, ale nade wszystko stanowi znaczący nośnik idei i ideologii¹⁶.

Ideologiczny obraz dziecka i dzieciństwa

O kanał transmisji kulturowej, jakim jest książka, zabiegają dorośli, których cel polega na zaprezentowaniu dzieciom własnej interpretacji świata i którzy mają mniej lub bardziej świadomie ustalony obraz dzieciństwa,

¹⁰ G. Leszczyński, *Kulturowy obraz dziecka i dzieciństwa w literaturze drugiej połowy XIX i XX w.*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006, s. 11.

¹¹ M. Cackowska, *Ideologie dzieciństwa a/i tabu w książkach obrazkowych dla dzieci*, „Opuscula Sociologica” 2013, nr 3, s. 20.

¹² P. Hunt, *Literatura dla dzieci a dzieciństwo*, [w:] M. J. Kehily (red.), *Wprowadzenie do badań nad dzieciństwem*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 2008, s. 62.

¹³ Ibidem, s. 62–63.

¹⁴ M. Cackowska, *Ideologie dzieciństwa...*, s. 21.

¹⁵ Ibidem, s. 21–22

¹⁶ Cyt. za: ibidem, s. 21.

człowieczeństwa czy też społeczeństwa¹⁷. Wybierając pozycje czytelnicze, wybieramy zarazem pewną wizję dorosłego na temat dziecka oraz jego miejsca w społeczności, szerzej rzecz ujmując: jego roli w świecie. Tak oto książka dla dzieci staje się dobrym narzędziem do tropienia obecności ideologii w sztuce dla dzieci. Ciekawą perspektywę, ujawniającą pozycję dziecka w relacji z dorosłym, zaproponowała Astrid Męczkowska-Christiansen. Autorka rozróżnia dyskurs dziecka jako wdzięcznego stworzonka, dyskurs dziecka jako stanu nieludzkiego lub przedludzkiego oraz dyskurs politycznej i etycznej potencjalności dzieciństwa¹⁸. Posługując się metaforą Johna Holta, charakteryzuje dyskurs dziecka jako „wdzięcznego stworzonka”, który poparty jest sentymentalizmem, infantyлизacją i negacją politycznej i etycznej potencjalności najmłodszych. W tym dyskursie relacje między dorosłym a dzieckiem przesycane są nieprawdziwą, sztuczną wizją jedności świata, pełnego miłości, harmonii i zrozumienia. W tę właśnie wizję wpisuje się kultura popularna z kreowaniem postaw konsumenckich¹⁹, a ukazane w tej perspektywie dzieciństwo jest odpublicznione i staje się „...źródłem obojętności na sprawy społeczne i kwestię dobra wspólnego (...)”²⁰, a dziecko „(...) jest wdzięcznym elementem pedagogicznego zarządzania”²¹. W kolejnym dyskursie – dzieciństwa jako stanu przedludzkiego – traktuje się dzieci jako podlegające normatywnie określonej socjalizacji, która przygotowuje je do pełnienia przewidzianych i zastanych ról w dorosłości. Wszelkie tabu, szczególnie dotyczące ludzkiej egzystencji, jak również form zachowania i języka dziecka, zostaje tu podtrzymane, ale także ukazane jako takie, którego nie można łamać²². W tym dyskursie dziecko podporządkowane jest dominującemu dorosłemu, który zakłada, że daje się je wytrenować do założonych ról pełnionych w dorosłości. „Według tej ideologii podmiot, by nim się stał, musi zostać ujarzmiony (Foucault), a właśnie w dzieciństwie jest to najłatwiejsze”²³. Ostatni z zaproponowanych przez A. Męczkowską-Christiansen dyskurs – politycznej i etycznej

¹⁷ M. Cackowska, *Ideologie dzieciństwa a tabu w książkach obrazkowych dla dzieci*, [w:] B. Sochańska, J. Czechowska (red.), *Tabu w literaturze i sztuce dla dzieci*, Duński Instytut Kultury–Media Rodzina, Warszawa–Poznań 2012, s. 58.

¹⁸ A. Męczkowska-Christiansen, *Dyskursy dzieciństwa a polityka. Pomiędzy wykluczeniem a obywatelskim uczestnictwem*, „Problemy Wczesnej Edukacji” 2010, 2(12), s. 25–38.

¹⁹ M. Cackowska, *Ideologie dzieciństwa...*, s. 61.

²⁰ A. Męczkowska-Christiansen, *Dyskursy dzieciństwa...*, s. 37.

²¹ Ibidem.

²² M. Cackowska, *Ideologie dzieciństwa...*, s. 62.

²³ Ibidem, s. 66.

potencjalności dzieciństwa – osadzony jest w myśli progresywistycznej i krytyczno-emancypacyjnej. Dziecko pojmowane jest tu jako istotę obdarzoną poznawczą i moralną autonomią realizowaną w dialogu ze środowiskiem kulturowym i społecznym²⁴. Za tym dyskursem stoją ideologie wolnościowe, nieautorytarne, nastawione na zmianę społeczną, edukację do otwartości na wielość wizji i stylów życia²⁵. W dyskursie politycznej i etycznej potencjalności przyzywała się dziecku na swobodny wzrost i rozwój, a postawa taka wypływa z przekonania o jego swoistej mądrości oraz prawie do wolności wyboru.

Wizja dziecka i dzieciństwa w literaturze

Dzieciństwo kulturowe, rozumiane jako obraz dziecka wytwarzany przez kulturę nadającą mu różne znaczenia i funkcje, jest zmienne w czasie i zależne od konkretnego typu kultury. We współczesnej literaturze adresowanej do dziecka można znaleźć wiele egzemplifikacji każdej z wyżej opisanych wizji dzieciństwa. Analiza wizerunku najmłodszych w przestrzeni medialnej dokonana przez Martę Baszewską wykazała, że w obszarze nowych mediów dominuje obraz infantylnego i melancholijnego dzieciństwa i macierzyństwa oraz marginalizacja autentycznych wizerunków²⁶. Autorka na podstawie przeglądu portali społecznościowych i Instagrama dochodzi do wniosku, że „nie widzimy dzieci takimi, jakimi są, ale takimi, jakimi chcielibyśmy, żeby były”²⁷. Upatruje źródeł tego podejścia w filozofii postmodernizmu i charakterze kultury płynnej nowoczesności (estetyzacji życia codziennego, konsumpcjonizmu, hiperindywidualizmu wspieranego przez nowe media). Marginalizowany jest obraz autentycznych wizerunków dziecka, a jednostronny przekaz medialny sprawia, że postrzegamy dziecko jako „wdzięczne stworzonko”. W literaturze także znajdujemy wiele przykładów, w których przedstawienie dzieciństwa jest projekcją społeczną, niemającą nic wspólnego z prawdziwymi dziećmi. Taki wyidealizowany obraz odpowiada temu, w jaki sposób społeczeństwo chce patrzeć na siebie poprzez wytwór kultury, który samo stworzyło. Fakt, że we współczesnej literaturze dla dzieci i młodzieży całe aspekty rzeczywistości psychologicz-

²⁴ A. Męczkowska-Christiansen, *Dyskursy dzieciństwa...*, s. 27–28.

²⁵ M. Cackowska, *Ideologie dzieciństwa...*, s. 69.

²⁶ M. Baszewska, *Problem „dzieciństwa kulturowego” jako wytworu nowych mediów*, „Ruch Filozoficzny” 2017, t. 73, nr 2, s. 59.

²⁷ Ibidem, s. 60.

nej i społecznej nigdy nie są przywoływane, jest częścią tego mechanizmu²⁸. W wizję „wdzięcznego stworzonka” wpisuje się kultura popularna z kreowaniem konsumenckiego zapotrzebowania na kolekcje, produkcją książek w kiczowatej, postdisneyowskiej formie, z pakietem naklejek oraz zadań z szyldem „edukacyjne”. O jakości, treści i formie decyduje w tym przypadku cyniczna ekonomia²⁹.

W dyskursie „stanu przedludzkiego” mamy do czynienia z odseparowaniem świata dorosłych i dzieci, rozdzieleniem ich przestrzeni i doświadczeń, zwłaszcza dotyczy to przestrzeni mentalnej. Może być to jeden z powodów nieporuszania w obecności dzieci tematów należących do „świata dorosłych”, traktowania ich jako zagadnień trudnych, wymagających większej psychicznej odporności i dojrzałości. Książki, które się proponuje w ramach takiego modelu, są nasycone nachalną dydaktyką, a ich lektura ma skłonić do posłuszeństwa, podporządkowania się normom i nakazom. Dziecko powinno również bać się złych skutków, gdy zboczy z drogi. Książki te mają budzić lęk, ostrzegać, umoralniać i ukazywać skutki złego. To podejście charakterystyczne jest dla konserwatywnej ideologii, opierającej się na tradycyjnym, zhierarchizowanym porządku kultury³⁰. Podstawą tego ładu są społeczności, w których reprodukuje się tradycyjne wartości i wzorce reprezentowane przez wspólnoty religijne, instytucje powołane do pilnowania porządku, rodziny w standardowym ich rozumieniu.

Dyskurs politycznej i etycznej potencjalności ujawnia się poprzez włączanie tabuizowanych wcześniej tematów w obręb dziecięcych doświadczeń i otwarcia dziecku drogi do dialogu z jego środowiskiem i kulturą. Kiedy myślimy o kształtowaniu dziecka, przechodzimy w tym dyskursie od modelu transmisyjnego do modelu edukacji transformatywnej, od modelu formowania dziecka do wspierania jego autonomii, zaangażowania, odpowiedzialności i wspólnotowego uczenia się – wszystko dzięki wykorzystaniu narzędzia kulturowego, jakim jest książka. W ramach tego dyskursu lektura daje możliwość budowania siebie i swoich relacji ze światem, a także wzbo-
gacania własnych kulturowych doświadczeń, co z kolei wpływa na rozwój psychicznego i duchowego potencjału młodego człowieka³¹.

²⁸ S. Rigolet, *Tabu – stereotypy i trudne tematy – tematy delikatne... czy dla wszystkich?*, [w:] B. Sochańska, J. Czechowska (red.), *Tabu w literaturze...*, s. 38.

²⁹ M. Cackowska, *Ideologie dzieciństwa...*, s. 61.

³⁰ Ibidem, s. 65.

³¹ J. Bałachowicz, *Szkoła jako przestrzeń...*, s. 93.

Tematy tabu w literaturze dziecięcej

We współczesnej ofercie literackiej można znaleźć wiele egzemplifikacji książek, które wpisują się w ostatni z opisanych przez Astrid Męczkowską-Christiansen dyskursów. Na Zachodzie trend przełamywania barier mentalnych i kulturowych poprzez sztukę i literaturę kierowaną do młodego odbiorcy widoczny jest od kilkudziesięciu lat. Od niedawna staje się także godny odnotowania w Polsce. Na rynku wydawniczym pojawia się coraz więcej pozycji przekładanych z obcych języków, ale także dzieł polskich autorów, którzy wpisują się w dyskurs politycznej i etycznej potencjalności dziecka. Stoi za tym głębokie przekonanie o potrzebie kulturowego dialogu (w którym odbiorca łączy perspektywę poznania zmysłowego i społeczno-kulturowego, „pożyczając” od osoby kompetentnej bardziej złożone struktury świata). Potrzebne jest to dziecku do porządkowania aktualnego doświadczenia, a zadanie dorosłego polega na tworzeniu „rusztowania” dla dziecięcej strukturyzacji rzeczywistości na sposób kulturowy³². Książka stanowi dla dziecka wartościowy rozwojowo kontekst doświadczenia, motywuje do wyboru dobrych sposobów włączania się w życie społeczne, może pomóc w osiągnięciu niezależności osobowej i indywidualnej doskonałości, gdyż kształtujące się dzieci są postrzegane tu jako podmioty, którym udziela się pełnego prawa do obecności w sferze publicznej, wyrażania własnych uczuć, myśli i wątpliwości.

Tendencja do przełamywania granic nie jest cechą charakterystyczną literatury dziecięcej, lecz rysem ogólnym rozwoju kultury w ostatnich dekadach i dotyczy licznych dziedzin życia społecznego³³. Zakres debaty społecznej jest dziś dużo szerszy, a zakres tabu podlega zmianom w czasie i zależny jest od rozwoju kultury. Żadne bowiem normy ani tabu nie są absolutne i wieczne. To, że współcześnie obszary tabuizowane są przekształcane, nie oznacza, że znosi się je całkowicie. Badania prowadzone przez Annę Dąbrowską wykazały, że otwartość oraz swoboda wypowiedzania się na tematy tabuizowane w przestrzeni medialnej wyrażają postawę bardziej liberalną niż ta, którą prezentuje na ten temat opinia publiczna³⁴. Z jednej strony świadczy to o konserwatyzmie społecznym, z drugiej zaś o naczalnej potrzebie wypowiedzania się w mediach na tematy, które mają przyciągnąć uwagę odbiorcy

³² Ibidem.

³³ D. Roll-Hansen, *O przekraczaniu granic. Norweskie książki dla dzieci na świecie*, [w:] B. Sochańska, J. Czechowska (red.), *Tabu w literaturze...*, s. 87.

³⁴ A. Dąbrowska, *Zmiany obszarów podlegających tabu we współczesnej kulturze*, „Język a Kultura” 2008, t. 20, s. 194.

i w efekcie dobrze się sprzedają. Wyniki badań wykazują, że działalność komercyjna rozmija się z zakazami akceptowanymi przez część społeczeństwa – takie zakazy kulturowe są silnie zakorzenione, trwałe i przez dużą część respondentów uświadamiane³⁵. Obszary podlegające tabu zmieniają się. We współczesnej książce adresowanej do dziecka detabuizowane są: śmierć, choroba, depresja, wojna, holocaust, dojrzewanie seksualne, cielesność, przemoc. Wydawnictwa, które publikują książki otwarte na ważne i trudne tematy, to m.in.: EneDueRabe, Media Rodzina, Zakamarki, Czarna Owieczka, Wydawnictwo Literatura. Jednym z szeroko podjętych ostatnio tematów w polskiej literaturze jest wojna wraz z opisem wszystkich jej konsekwencji (*Asiunia, Bezsennność Jutki, Wszystkie moje mamy, Czy wojna jest dla dziewczyn?, Zakłęcie na „W”, Pamiętnik Blumki*). Innymi „trudnymi” tematami są: doświadczenie nieszczęśliwego dzieciństwa (*Jeż, Czarny ptak, O tym można rozmawiać tylko z królikiem*), utrata bliskiej osoby (*Ważne rzeczy, Mój dziadek był drzewem czereśniowym, Ogród. Dobra opowieść na wielki smutek, Esben i duch dziadka, Chusta babci*), choroba najbliższych, w tym także choroba dziecka, czy choroby psychiczne (*Włosy mamy, Tato, Maja z księżycą, Kosmita*), rozwód czy rozstanie rodziców (*Dwoje ludzi, Miłości starczy dla wszystkich*), tabu dotyczące ludzkiego ciała (*Mała książka o kupie, Piersi, Dziurki w nosie, Zęby, Pępek, Strupek*), w tym książki poruszające problem karmienia piersią (*Kołysanka o piersiach mamy, Żegnamy mleko mamy*). W literaturze kierowanej do dzieci znaleźć można także tematy „trudne” rzadko poruszane w obrębie tego medium. Są to m.in. problem poronienia (*Dzidziuś. Niewielka książeczka o wielkiej stracie*), homoseksualizmu (*Król i król*), adopcji przez pary homoseksualne (*Z Tango jest nas troje*), przemocy w rodzinie (*Gniewny człowiek*). Istnieją także takie tematy, których nie porusza się w książkach wydawanych w języku polskim, tematy wciąż tabuizowane. Są to m.in.: śmierć samobójcza, rodząca się seksualność najmłodszych, niechciane ciążę nastolatek, aborcja, homoseksualizm wśród młodzieży, polityka (w kontekście zajmowania politycznego stanowiska), ale także pedofilia, sztuczne zapłodnienie, dolegliwości chorobowe związane ze starością, nieetyczne zachowania seksualne (w tym także gwałt czy pornografia). Tematy tabuizowane w książkach kierowanych do dzieci są tożsame z obszarami, które podlegają tabu w szeroko pojętej kulturze polskiej³⁶. Tematy, które pozostają w Polsce w sferze tabu, poruszane są tak-

³⁵ Ibidem.

³⁶ Ibidem, s. 191–193.

że rzadko w literaturze europejskiej. Najbardziej liberalne w tym zakresie są kraje skandynawskie, ale pozycje, które się tłumaczy na obce języki, nie mogą odbiegać zbyt od wzorca kulturowego kraju przeznaczenia, dlatego najczęściej tłumaczy się je na inne języki skandynawskie, a także na niemiecki i holenderski³⁷.

Książki dla dzieci mogą służyć diagnozie współczesnych społeczeństw, pozwalają bowiem określać podobieństwa i różnice między nimi, mogą stać się motorem zmian i przemian zachodzących we wspólnotach³⁸. Są odbiciem ludzkich pragnień i lęków, odzwierciedleniem poziomu debaty politycznej i społecznej.

Wszystkie opisane ideologie dzieciństwa cytowane za A. Męczkowską-Christiansen są obecne w każdym współczesnym społeczeństwie, choć w różnym stopniu i układzie. Pamiętać jednak należy, że za każdą książką stoi rynek wydawców, twórców, którzy decydują o ofercie kulturowej. Nie jest ona niezależna od naszych wyborów. To my dorośli podejmujemy decyzję o lekturze naszych dzieci. To, jakich wyborów dokonujemy, ma wpływ na nasze relacje z dzieckiem, a wybory te powinno determinować poszanowanie dziecka.

Bibliografia

- Ariès P., *Historia dzieciństwa. Dziecko i rodzina w czasach ancien regime'u*, Aletheia, Warszawa 2010.
- Balachowicz J., *Szkoła jako przestrzeń budowania przyszłości*, [w:] J. Balachowicz, A. Korwin-Szymanowska, E. Lewandowska, A. Witkowska-Tomaszewska (red.), *Zrozumieć uczenie się. Zmienić wczesną edukację*, Wydawnictwo Akademii Pedagogiki Specjalnej, Warszawa 2017.
- Baszewska M., *Problem „dzieciństwa kulturowego” jako wytworu nowych mediów*, „Ruch Filozoficzny” 2017, t. 73, nr 2.
- Bruner J. S., *Kultura edukacji*, Universitas, Kraków 2006.
- Cackowska M., *Ideologie dzieciństwa a/i tabu w książkach obrazkowych dla dzieci*, „Opuscula Sociologica” 2013, nr 3.
- Cackowska M., *Ideologie dzieciństwa a tabu w książkach obrazkowych dla dzieci*, [w:] B. Sochańska, J. Czechowska (red.), *Tabu w literaturze i sztuce dla dzieci*, Duński Instytut Kultury–Media Rodzina, Warszawa–Poznań 2012.
- Dąbrowska A., *Zmiany obszarów podlegających tabu we współczesnej kulturze*, „Język a Kultura” 2008, t. 20.
- Hunt P., *Literatura dla dzieci a dzieciństwo*, [w:] M. J. Kehily (red.), *Wprowadzenie do badań nad dzieciństwem*, Wydawnictwo Apostolstwa Modlitwy, Kraków 2008.

³⁷ D. Roll-Hansen, *O przekraczaniu granic...*, s. 96.

³⁸ M. Cackowska, *Ideologie dzieciństwa...*, s. 74–75.

- Leszczyński G., *Kulturowy obraz dziecka i dzieciństwa w literaturze drugiej połowy XIX i XX w.*, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 2006.
- Męczkowska-Christiansen A., *Dyskursy dzieciństwa a polityka. Pomiędzy wykluczeniem a obywatelskim uczestnictwem*, „Problemy Wczesnej Edukacji” 2010, nr 2(12).
- Rigolet S., *Tabu – stereotypy i trudne tematy – tematy delikatne... czy dla wszystkich?*, [w:] B. Sochańska, J. Czechowska (red.), *Tabu w literaturze i sztuce dla dzieci*, Duński Instytut Kultury–Media Rodzina, Warszawa–Poznań 2012.
- Roll-Hansen D., *O przekraczaniu granic. Norweskie książki dla dzieci na świecie*, [w:] B. Sochańska, J. Czechowska (red.), *Tabu w literaturze i sztuce dla dzieci*, Duński Instytut Kultury–Media Rodzina, Warszawa–Poznań 2012.
- Wygotski L. S., *Myślenie i mowa*, PWN, Warszawa 1989.

Abstrakt: Autorka przedstawia książkę jako medium kulturowe, dzięki któremu dziecko zyskuje dostęp do zasobów wiedzy i systemu szerzonych wartości. Książka adresowana do dziecka stale i konsekwentnie wpisuje się w obraz swoich czasów, stanowiąc ważny nośnik idei i ideologii, stając się tym samym narzędziem poznania, a sfera czytelnicza częścią propagowanej kultury. Autorka w tekście odnosi się do dyskursów ideologii dzieciństwa zaproponowanych przez A. Męczkowską-Christiansen i poszukuje egzemplifikacji wymienionych wizji dzieciństwa we współczesnej literaturze dziecięcej. Rozważania skoncentrowane są na dyskursie politycznej i estetycznej potencjalności, w którym w zgodzie z liberalnym podejściem udziela się dziecku pełnego prawa do obecności w sferze publicznej, wyrażania przy tym własnych myśli, uczuć i wątpliwości. Autorka poszukuje przy tym tematów, które przekraczają granice i przestrzenie dotąd tabuizowane, odnosi się także do tych, które pozostają obszarami przemilczanymi, tak w literaturze dziecięcej, jak w szeroko pojętej kulturze polskiej.

Słowa kluczowe: dzieciństwo kulturowe, ideologie dzieciństwa, książka adresowana do dziecka, tabu w literaturze dla dzieci.

Breaking taboos and the ideological image of childhood in the contemporary books for children

Abstract: The author presents the book as a cultural medium, thanks to which the child gains access to knowledge resources and a system of values. Books addressed to children constantly and consistently fits into the image of its time, being an important carrier of ideas and ideology, thus becoming a tool of cognition, and the reading sphere a part of the propagated culture. In the text, the author refers to the discourses of childhood ideology proposed by A. Męczkowska-Christiansen and looks for the exemplification of the above-mentioned visions of childhood in contemporary children's literature. The considerations focus on

the discourse of political and aesthetic potentiality, in which, in line with the liberal approach, the child is granted the full right to be present in the public sphere, expressing his own thoughts, feelings and doubts. At the same time, the author looks for topics that cross borders and previously taboo spaces, and also refer to those that remain unmentioned areas, both in children's literature and in Polish culture.

Key words: cultural childhood, childhood ideologies, books for children, taboos in children's literature.